

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 59
Year: 2022 December
Pp: 1961-1974

Arrival
08 November 2022
Published
31 December 2022

Article ID
66231
Article Serial Number
26

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66231>

How to Cite This Article
Aydüz, D. (2022). "Dinlerarası
Diyalog İle İlgili Soru Ve
Şüphelere Cevaplar", Journal of
Social, Humanities and
Administrative Sciences,
8(59):1961-1974

International Journal of Social, Humanities
and Administrative Sciences is licensed
under a Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International License.
This journal is an open access, peer-
reviewed international journal.

Dinlerarası Diyalog İle İlgili Soru Ve Şüphelere Cevaplar ¹

Answers To Questions And Doubts About Interfaith Dialogue

Davut AYDÜZ

Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Sakarya, Türkiye

ÖZET

Müslümanlar açısından dinlerarası diyalogun ve farklı din ve kültüre sahip kimselerle bir arada hayat sürmenin hem dini temelleri mevcuttur, hem de, entelektüel esasları. Bu çerçevede bu temelleri işletmek ve dünyamızın müşterek yaşamı içerisinde Müslümanlar da etkili bir rol almak arzu ediyorlarsa, tarihte pek çok güzel misallerini gördüğümüz bu anlayışı tekrar gündeme getirmek, yeniden değerlendirmek durumundadırlar. Bunu gerçekleştirmek için önümüzde ne dini, ne de entelektüel bir mani vardır. Öyleyse bilim ve teknolojinin bize verdiği imkânlarla küçülerek bir köy haline gelen bu yerkürede; kişiler, toplumlar, uygarlıklar arasında diyalog mecburi bir gereklilik olmuştur. Medeniyetlerin çatışması üzerine inşa edilen tezlerin ve geliştirilen teorilerin, yirmi birinci yüzyılda itibar görmemesi ve dünya barışının sağlanabilmesi için dinlerarası diyaloga önem vermek gerekir.

Dinlerarası diyalog; "İslâm'ın beş şartından altıncısı, imanın altı esasından yedincisidir ve her bir Müslüman diyalog yapmakla mükelleftir." diye bir hüküm yoktur. İsteyen faydalı görüp kabul eder ve yapar, istemeyen de kabul etmez. Kabul edip yapanlar, yapmayanları "niçin kabul etmiyor ve yapmıyorsunuz?" diye, kabul etmeyenler de "niçin diyalog yapıyorsunuz, siz dinden taviz veriyorsunuz vs." diyerek tenkit etmemelidir.

Bu makalemizde, dinlerarası diyalogu kabul etmeyenlerin bazı soru ve şüphelerine cevaplar vermeye gayret edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Diyalog, Dinlerarası Diyalog, Kur'an, Hz. Muhammed, Dünya Barış

ABSTRACT

For Muslims, interfaith dialogue and living together with people of different religions and cultures have both religious and intellectual foundations. If Muslims want to reactivate these foundations within this framework and take an active role in the common life of our world, they have to bring this understanding, which we have seen many beautiful examples in history, to the agenda again, re-evaluate and think. There is neither a religious nor an intellectual obstacle in front of us to actualize this. So, in our world, which has become a big village by shrinking with the opportunities provided by science and technology; dialogue between people, societies and civilizations has become an inevitable obligation. It is necessary to pay attention to interfaith dialogue so that the theses and theories built on the clash of civilizations are not respected in the present years and world peace can be achieved.

Interfaith dialogue; "The sixth of the five pillars of Islam, the seventh of the six pillars of faith, and every Muslim is obliged to dialogue." There is no such provision. Those who want see it useful and accept it and do it, and those who do not want do not accept it. Those who accept and do, and those who do not, ask "why do you not accept and do it", and those who do not accept "why are you making a dialogue, you are making concessions from religion, etc." he should not criticize.

In this paper, we will try to answer some of the questions and doubts of those who do not accept interfaith dialogue.

Keywords: Dialogue, İnterfaith Dialogue, Qur'an, Muhammad, World Peace.

1. GİRİŞ

Kâinatın mayası muhabbettir. Sevgi ve saygıyla herhangi bir kimsenin kapısına gidildiğinde, diyalog yollarının açıldığı ve o insanın temsil ettiği değerleri karşısındakilere aktarma imkânının doğduğu net olarak görülmektedir.

Mevlâna'ya atfedilen hikmetli bir kelam vardır: "Bir ayağım merkezde dinî esaslarla bağlı, diğer ayağım da yetmiş küsur milletle beraber." (Firuzanfer, 1985, s.4) Bir Müslüman'ın durumu da böyle bir görüş ile özetlenebilir. Temel prensip olarak, her kesimden insanlarla iyi geçinme, herkesle diyalog halinde olma ve herkesle şartların imkanı ölçüsünde münasebet ve bağlantı içinde olma.

Elbette herkesle diyalog halinde olmanın bir ölçüsü vardır ve olmalıdır da. İnsan, İslâmî kurallara bağlılık içindeyse, yani insanın bir ayağı, Mevlâna'nın söylediği şekilde, hep dinî-İslâmî zemine sağlam basıyorsa, böyle yapılan diyaloglar faydalıdır. Aksine insanın yaşamı Sünnet yürüneli değilse, bu takdirde kaymalar ihtimal dâhilindedir. (Aydüz, 2011, s.13)

Biz Müslümanlar, Peygamberi vefatının az öncesinde, "Gayr-i müslim tebeama (ehl-i zimmete) iyi muamele ediniz!" (Sâbık, 1977, 2/668; Mâverdi, s.223; Hamidullah, 2003, 2/895.) vasiyetinde bulunan² ve Halifesi Hz. Ömer'in de, hançerle yaralanıp ölüm yatağında yatarken, "Benden sonra halife olacak şahsa "Resulullah'ın zimmeti altında bulunan kişilerin antlaşmalarına riayet etmesini, o kişileri zulüm ve haksızlıktan muhafaza etmesini, güçlerinin

¹ Bu makalede, *Tarih Boyunca Dinlerarası Diyalog* kitabımdan istifade edilmiş ve 2021 yılında Hamburg – Almanya'da düzenlenen "Asead 8. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu"nda tebliğ olarak sunulmuş, fakat bildiri kitabında yayınlanmamıştır.

² Zimmîlerle ilgili bazı hadisler şöyledir: "Kim bir zimmîyi (antlaşmalı bir gayr-i müslimi) antlaşması devam ederken öldürürse Allah ona cenneti haram kılar." (Ebû Dâvûd, Cihâd, 153), "Bir zimmîyi haksız yere öldüren cennetin kokusunu duymaz. Hâlbuki onun kokusunu kırk yıllık yoldan duyabilir." (Buhari, Cizye, 5), "Bilesiniz ki! Kim bir zimmîye haksızlık ederse, onun hakkını eksik verirse, ona gücünün üstünde şeyler yüklerse veya gönülsüz olarak ondan bir şey alırsa, ben kıyamet gününde o kişinin hasmıyım." (Ebû Dâvûd, Harac, 31-33)

üzerinde bir vergi koymamasını vasiyet ediyorum.” (Buhari, Vasâyâ Ehli’z-Zimme/Cizye, 3; Ebû Yusuf, Yakub b. İbrahim, 1973, s. 289; Fayda, 2007, cilt 34, s.44-51; Söylemez, 2010, 22, s.102.) ikazında bulunan bir kültürün çocuklarıyız.³ Yani dünyanın en engin ve en evrensel hoşgörü değerlerinin mirasçılığıyız.

Müslümanlar açısından, diyalogun ve bir arada hayat sürmenin hem dinî temelleri, hem de, entelektüel temelleri mevcuttur. Bu temelleri işletmek ve dünyamızın müşterek hayatı içerisinde Müslümanlar da etkili bir rol almak arzu ediyorlarsa, tarihte pek çok güzel misallerini gördüğümüz bu düşünceyi yeniden gündeme getirmek, tekrar değerlendirmek ve düşünmek mecburiyetindedirler. Bunu gerçekleştirmek için önümüzde dinî ve entelektüel bir engel yoktur. Öyleyse bilim ve teknolojinin sağladığı imkânlarla büyük bir köy olan dünyamızda; kişiler, toplumlar ve farklı kültürler arası diyalog kaçınılmaz bir hal almıştır. Medeniyetlerin çatışması üzerine tesis edilen tezlerin ve geliştirilen teorilerin, yirmi birinci yüzyılda itibar görmemesi için dinlerarası diyaloga çok daha fazla önem vermek gerekir.

Sosyal münasebetlerin sıklaştığı günümüzde, insanlığı ağlatan acıların yeniden yaşanmaması ve dünya sulhunun sağlanması için, manevî önderlerin aralarındaki dinî farklılıkları ve problemleri gündeme getirmeden ve kavga vesilesi yapmadan, karşılıklı hoşgörü, diyalog ve anlayışlarla çalışmaları tabii bir davranıştır. Dinlerarası -inanç farklılıklarını kavga vesilesi yapmadan- karşılıklı hoşgörü ve anlayışı arttırarak geliştirme çalışmaları günümüzde “*Din Mensupları Arası Diyalog veya Dinlerarası Diyalog*” ismi altında sürdürülmektedir. (Aydüz, 2011, s.16)

Toplumumuzda, dinlerarası diyalogu faydalı görüp yapan kimselerin yanısıra, dinlerarası diyalogu kabul etmeyen, çok ağır bir dille tenkit eden, hatta yapanları İslâm Dinine ihânetle suçlayan kimseler de bulunmaktadır. Doğrusu, isteyen kabul eder ve yapar, istemeyen de kabul etmez ve yapmaz. Kabul edip yapanlar yapmayanları: “Niçin kabul etmiyor ve sizler de diyalog yapmıyorsunuz!?” diye tenkit etmemelidir. Aynı şekilde dinlerarası diyalogu kabul etmeyenler de: “Siz niçin diyalog yapıyorsunuz, siz diyalog yaparak dinden taviz veriyorsunuz vs.” diye tenkit etmemelidir.

Biz bu makalemizde, dinlerarası diyalogu kabul etmeyen, bu konuda şüphesi olan kimselerin, gerek tenkit etmek için, gerekse meraktan sorduğu bazı sorulara cevaplar vereceğiz.

2. DİNLERARASI DİYALOG NEDİR?

Dinlerarası Diyalog: Aynı dinden olan cemaatlerin kendi aralarında olduğu gibi, değişik dinlere mensup inananların, inanç ve düşüncelerini zorlayarak birbirine kabul ettirme gayretine girmeksizin, birbirlerine sıcak ve hoşgörülü bakmaları, ortak problemler etrafında konuşabilmesi, münakaşa etmesi ve işbirliği yapabilmesi manasına gelmektedir. (Tümer, Küçük, 1997, s.426.)

Dinlerarası Diyalog; farklı dini cemaatlerin, aralarındaki problemleri temsilcileri vasıtasıyla görüşüp konuşmaları ve o sorunları çözüme eğilim ve gayretleridir. Dinî cemaatlerin, kendilerini farklı yöntemlerle birbirlerine ifade etmeleri, kendilerini tanıtmaları, kötülemeden, birbirlerine karşı düşmanca ve kışkırtıcı hareketler içine girmeden, karşılıklı konuşmalarla birinin diğerini anlaması, aralarındaki anlaşmazlıkları halletmeye çalışmalarıdır. (Sarıkcıoğlu, 2002, s.443)

Mehmet S. Aydın’ın kendisine has ifadeleriyle Dinlerarası Diyalog’un anlamı şudur: “..Bir Hıristiyan’a “Gel kendini kendin bize anlat.” demektir. Bir Yahudi’ye gel “Kendini bize anlat.” demektir. Bir Müslüman’a, “Kendini bize tanı.” demektir. Biz senin kim ve ne olduğunu bilelim, sen de bizim ne ve kim olduğumuzu bilesin ve sonunda bilişelim ki, o karşılıklı bir birini tanıma, anlaşma olsun ve o anlaşma bizi müşterek bir projeye, ortak bir faaliyete ve sonunda müşterek bir başarıya götürsün... O halde diyalog öncelikle; aynı dinin mensupları arası diyalog, daha sonra dinlerarası ve kültürlerarası diyalog, yani insanlara, kültürlere ve dinlere kendi kendilerini tanımlama ve kendilerini tanıtmaya imkânı verme anlamına geliyor ki, bu haliyle de iyidir ve katiyyen teşvik edilmelidir. Bu arada, “Diyaloga katılan diğer din mensupları acaba İslâmiyet’in hak din olduğunu ne kadar kabul ediyorlar?” diye bir soru da sorulmamalıdır. Çünkü diyalog toplantılarında bu tip şeyler konuşulmaz. O din, o haliyle bir din olarak kabul edilir; bu din de bu haliyle, bir din olarak kabul edilir. Ve bunlar insanlığa ortaklaşa ne sunabilirler, ne yapabilirler, asıl konuşulan konu zaten budur.” (Aydın, 1998, s.203-211)

2.1. Dinler Diyalog Yapar mı?

Dinler diyalog yapmaz. “Dinlerin” bizzat kendileri diyalogda bulunmayacağından, “*Din Mensupları Arası Diyalog*” veya “*Dindarlar Arası Diyalog*” demeye daha uygun bulmamıza rağmen, “Dinlerarası Diyalog” şeklinde kullanım daha yaygın olduğu için, makalenin başlığında onu tercih ettik. Aslında bu kullanım ve üslup çok da yanlış sayılmaz.

³ Bir rivayete göre Hz. Ömer şöyle demiştir: “...Zira onlar kardeşlerinizdir, düşmanınızın düşmanıdır. Size zimmeleri de vasiyet ediyorum, zira onlar Peygamberimiz’in zimmeti (emaneti) ve ailenizin rızkıdır...” Bkz. Buhârî, Ahkâm 51, Müslim, İmâret 12, (1823); Tirmizî, Fiten 48, (2226); Ebû Dâvud, Harâc 8, (2939).

Çünkü bu üslup, hem Kur'an-ı Kerim'de, hem de Türkçemizde kullanılmaktadır. Yûsuf Sûresi'nin 82. âyetinde "ves'eli'l-karyete" (şehre sor.) denilmektedir. Hâlbuki müfessirler bu âyete "Şehir halkına sor." şeklinde mânâ vermektedirler. Çünkü *şehre* sorulmaz. Türkçemizde de meselâ; "Liselerarası Bilgi Yarışması." deriz. Ama herkes bilir ki, liseler yarışmaz, liselerin öğrencileri yarışır ve bu üslup hiç garipsenmez ve tenkit edilmez. Aynı şekilde "dinlerarası diyalog" dediğimizde, elbette ki dinlerin diyalog yapmadığını biz de biliyor ve bu ifadeyle; dindarlar veya din mensuplarının diyalogunu kastediyoruz. Bunun da garipsenecek ve tenkit edilecek bir tarafı yoktur. (Aydüz, 2011, s.25)

Her ne kadar "Dinlerarası Diyalog" kullanımı yaygın olsa ve biz de onu tercih etsek bile, biz bunda ısrarcı değiliz. Çünkü böyle toplantılara her zaman her hangi bir dine mensup kişiler katılmıyor. Yani hiçbir dine mensup olmayan ateistler vs. kimseler de katılıyor. O zaman da "Dinlerarası Diyalog" gömleği dar geliyor. Onun için de bazen bu toplantılara "Medeniyetler Arası veya Kültürler Arası Diyalog" da deniliyor.

Ayrıca bu toplantılara "Herkesi Kendi Konumunda Kabul Etme Düşüncesi ve Bunun Hayata İntikali veya Herkese Saygı, Herkesi Kendi Konumunda Kabullenme Toplantıları, Görüşmeleri" de denebilir. Yani illâ da "Dinlerarası Diyalog" denilecek diye ısrar etmek doğru değildir.

2.2. Dinlerarası Diyalog; Dinleri Birleştirme Faaliyeti Midir?

Dinlerarası Diyalog; bazılarının mesnetsiz olarak iddia ettiği gibi, bütün dinleri birleştirmek veya dinleri bir potada eritip "yeni bir din" meydana getirme teşebbüsü değildir. Dinlerarası Diyalog; bütün farklılıkları muhafaza ederek herhangi bir zorlama olmaksızın hoşgörü ve anlayış içinde müşterek problemleri müzakere etme ve işbirliği ile çözüm yolları arama gayretidir. (Aydüz, 2011, s.26)

Bazı kimseler, bütün dinlerin ortak noktalarını ortaya koyup bundan yeni bir din meydana getirelim ve insanları onun etrafında toplayalım düşünce ve çabası içinde olabilirler. İlim dünyasının, hiç de yabancı olmadığı bu düşünce ve faaliyetlere⁴ karşı her Müslüman'ın uyanık olması gerekir. Fakat dinlerarası diyalog toplantılarının böyle bir gayesi yoktur.

2.3. Dinlerarası Diyalog, Bir Misyonerlik Faaliyeti Midir?

Diyalog, bir misyonerlik ve tebliğ faaliyeti de değildir. Ancak her mü'min (inanan kişi) gibi; diyaloga katılan herhangi bir dinin mensubu da, kendi diniyle ilgili tecrübesini, diyalog görüşmelerine katılan diğer kimselerle paylaşmak isteyecektir ki, bu da çok tabiidir. Çünkü genelde her dinde az veya çok tebliğ (misyon) eğilimi vardır. Dinler kendilerini, mensuplarını koruyabilmek için tebliğe önem verirler. Tebliğ iç ve dış tebliğ (iç veya dış misyon) olarak ikiye ayrılır. İç Tebliğ, herhangi bir dine mensup kimselerin, kendi dinleri hakkındaki malumatlarını artırmak, dışarıdan gelen hatalı ve yanıltıcı akımlara karşı kendini muhafazaya yönelmektir. Dış tebliğ ise; belli bir cemaatin, kendileri dışındaki insanlara dinlerini anlatmak, tanıtmak ve böylece diğer dinlere mensup kişileri de kendi dinleri hakkında bilgilendirmek, böylece onların sevgisini kazanarak, dinlerinin ve cemaatlerinin üye sayısını artırmak veya hiç olmazsa muhalefet ve düşmanlık duygularını ortadan kaldırmaktır. (Sarıçığoğlu, 2002, s.461-462)

Hıristiyanların temel hedeflerinden birisi ve belki de en önemlisinin misyonerlik olması, diyalog görüşmelerinde samimi olmadıkları ve onlara bu konuda güvenilmemesi gerektiği kanaatini yaygınlaştırmaktadır. Ancak asıl gayeleri bu olsa da İslâm'ın anlatılabilmesi, İslâm dini ile ilgili dünyada yaygın olan yanlış düşüncelerin düzeltilebilmesi için yine de görüşmelerden kaçınmamak gerekir. (Harman, 2006, s.59.)

2.4. Dinlerarası Diyalog, İnançlarımızdan Taviz Vermek Midir?

Dinlerarası diyalog, bazı kimselerin yine delilsiz bir şekilde iddia ettikleri gibi, "kendi dinî inancımızdan vazgeçmek veya bazı inanç esaslarımızdan taviz vermek değildir." Diyalog, kendi dinimiz hakkındaki doğrularımızın doğruluğuna tam olarak inanmakla birlikte, müşterek insanî değerlerin öne çıkarılmasına ve evrensel ahlâk değerlerinin hâkim kılınmasına çalışmaktır. (Harman, 2006, s.57) Fakat bazı kimseler, diyalog toplantılarında veya görüşmelerinde nelerin görüşülüp konuşulduğunu bilmeden, sadece tahmin ve sû-i zanda bulunarak, bir Müslüman olarak dinimizden ve inançlarımızdan taviz verildiğini zannediyor, hatta bazıları iddia ediyorlar. Diyalog toplantılarında hiçbir din mensubu diğer din mensuplarından, böyle bir taviz istemiyor, kimse de dininden taviz vermiyor.

2.5. Dinlerarası Diyalogun Fayda Ve Meyveleri Var Mıdır, Varsa Nelerdir?

Dinlerarası diyalog karşıtı olan bazı kimseler, yapılan işin faydasız olduğunu, bazıları ise zararlı olduğunu söyleseler bile, diyalog görüşmelerinin gözle görülür faydaları ve meyveleri vardır. Bunların bir kısmı geçmişte görülmüş, bir

⁴ Bâbü imparatoru Ekber Şah, 1582'de o bölgede bulunan Budizm, Cayinizm, Hıristiyanlık, Hinduizm, Mecûsilik, Müslümanlık, Sihizm ve Zerdüştlük gibi dinleri birleştirmeyi ve böylece halkın tek bir dine inanmasını arzu eden yeni bir din icat etmek istedi. Bu dinin adı Dîn-i İllâhî'dir. Bkz. <https://tr.wikipedia.org>

kısmı ise günümüzde görülmektedir. Öyle ümit ediyoruz ki, ileriki günlerde artarak devam edecektir. Şimdi, diyalogun bazı fayda ve meyvelerini maddeler halinde zikrelelim:

a. Diyalog ile iki inanç gurubu arasında en doğru bir şekilde birbirlerini *anlama ve anlaşılma* gerçekleşecektir; zira taraflar, diyalog vesilesiyle engelleri aşarak karşılıklı bir şekilde etkileşime girmeyi başarırlar. Zaten gerçek bir diyalogta, tarafların kendilerini ve kanaatlerini “yumuşatması” değil, “oldukları gibi” davranmaları gerekir. Böyle bir anlayış, diyalogun tabiatına çok uygundur; bir kişinin bir başka din mensubuyla bu ortam içine girmesi, aynı zamanda istekli bir şekilde “ötekini” kimliğini bizzat onun dilinden dinleyerek öğrenmek ve neticede onu yakından görmek ve tanımak olacağından dolayı, karşılıklı olarak tarafların zenginleşmesine hatta diyalogu sürdürmesine götürecektir. (Karlğa, 1998, s. 14)

b. Diyalog, toplantılara katılan kimse ve onların temsil ettiği dînî gruplar arasındaki *barışa* vurgu yapar. Çünkü Hans Küng’ün de dediği gibi “Dinler arasında sulh olmadan milletler arasında da bir barış meydana gelmez. Aynı şekilde dinler arasında karşılıklı bir diyalog olmadan, dinler arasında da sulh meydana gelemez.” (Küng, 1995, s.2)

c. Diyalog görüşmeleri neticesinde; sıradan halkın ve insanların birbirini “barbar” gibi çeşitli yakışıksız sıfatlarla adlandırdığı kesimlerin/tarafların liderlerinin bir araya gelip, kucaklaşmaları, sarılmaları, öpüşmeleri; bu taraflara barış mesajıdır, dostluk mesajıdır, kavga etmeyin mesajıdır. Evet, bundan daha güzel bir şey olamaz.

d. Dinlerarası Diyalog çalışmaları neticesinde çok kimse bugün “Ben Hz. İsa’ya inanıyorum, peygamberdir. Fakat Hz. Muhammed de Allah’ın son peygamberidir. Kur’ân-ı Kerim de kitab-ı münzeldir.” demektedir.

e. Farklı din mensupları arasında, meselâ Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında diyalogun faydasını anlamak için, 11-13. asırlarda üç yüz yıl süren Haçlı savaşlarını hatırlamak yeterlidir. Bütün Avrupa ordularına bu ömür tüketici meşakkatli seferleri göze aldırın, yüz binlerce Hıristiyan’ı ve Müslüman’ı kırdırın bu üç asırlık hâdisenin sebebini araştırarak olursak, karşımıza İslâm ve Müslümanlar aleyhinde yayılan bazı iftiralar çıkar. Aleyhte propagandalar, maalesef İslâm hakkında hiç bilgisi olmayan Avrupa kamuoyunu, Müslümanların Hz. İsa düşmanı, onun mezarına bile hakaret eden, kana susamış, cinsel yönden iffetsiz, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ise –hâşâ– “kötülükte sınır tanımadığı için hatıra gelebilecek tüm kötü sıfatları söylemenin hakkında mubah olduğu bir Deccal” olduğuna inandırmıştı. “Dininizi ve hayatınızı kurtarmanın savaştan başka yolu yoktur!” hıncı ile üç asır boyunca haçlı orduları dünyayı kanla doldurdular. Oysa İslâm’ı tanıma cihetine gitselerdi, Müslümanlar da onları bilgilendirselelerdi bu gibi savaşlar önlenebilirdi. (Yıldırım, 2004, sayı.64, s.6-10)

f. Diyalogun neticesinde; diğer din mensuplarının İslâm’ı tanınması Müslümanların kabullendiği şekilde, Müslümanların diğer dinleri tanınması da, o dinlerin kabullendiği şekilde olur. Yanlış tanıma, yanlış anlama, yanlış kabul görme kaygıları en aza indirilir. Yani dinlerarası diyalog görüşmelerinin bir faydası da “karşı tarafın haklılığını kabulden ziyade onların, bizimle ilgili yanlış düşüncelerinin, yanlış bilgilerinin tashihine imkân verir. Bu yolla asırlardan beri çarpıtılmış İslâm imajına sahip kimselere, yanlışlıklarının hatırlatılması ve İslâm’ın doğru tanıtımının yapılması mümkün olabilecektir.” (Harman, 2006, s.57)

g. Diyalog görüşmeleri neticesinde; samimi bir şekilde, fert ve toplumların mutluluklarını engelleyen problemlerin tespit ve çözüm arayışlarının insanlığa yarar getireceğinde şüphe yoktur. Mesela; zenginlik, yoksulluk, lüks ve sefahat, sağlık ve hastalık vs. gibi dengesizlikler insanlar arası birliği ve ahlakı bozan unsurlardır. Diyalog görüşmelerinde bunlara çare bulunabilir.

h. Gerek din adamı, gerek lâik olan Hıristiyanların bazıları, kendilerini dine vermişlerdir. İnsanların günden güne dinden uzaklaşmalarından, bunun sonucunda da ruhanî, uhrevî ve dünyevî huzurlarını kaybetmelerinden, insanın özüne yabancı kalmasından, insanların birbirlerine düşman olmalarından rahatsızlık duymaktadırlar. İslâm’ı ve Müslümanları tanımaları neticesinde kendileri Hıristiyan kalmakla birlikte, İslâm ve Müslümanlardaki değerleri kısmen de olsa, anlamakta ve böylece Batılı birçok güç tarafından Müslümanlara haksızlık edildiğinden dolayı rahatsız olmaktadır.

i. Dinlerarası Diyalog ile, savaşların, zulümlerin sona erdirilmesi ve ihtiyaç sahiplerine yardım gibi konularda birlikte çalışılabilir. Bütün din mensuplarının birlikte çalışmalarıyla bu tür problemlerin üstesinden gelinir.

j. Sanat ve kültürel konularda ortak düşünce ve duygular geliştirilebilir.

k. Diyalog görüşmeleri sonucunda elde edilen olumlu ilerlemelerden birisi de, Batılı İslâm uzmanlarının hak-parestliğidir. Örneğin son zamanlarda Batılı İslâm uzmanlarının İslâmiyet hakkında yazdıkları kitaplarda, önceleri olduğu gibi, İslâm’ı çarpıtmak, yanlış anlatmak ve kötülemek için bahaneler aramak yerine, Müslümanların inanç ve tasavvurlarını tasvir etmek, inananları oldukları gibi yansıtmak, anlatmak eğilimleri kendini göstermektedir. Objektiflik oranında eskiye göre bazı olumlu ilerlemeler de göze çarpmaktadır. (Sarıkçıoğlu, 2002, s. 444)

1. Diyalog neticesinde; karşılıklı peşin hükümlerden ve dinlerin prensiplerini karşılıklı olarak hatalı tanıma ve tanıtmaktan kurtulma, diğer dine de yaşama ve uygulama hakkı verme, diyalogun gözle görülür meyveleridir. Bunlar -nazariyede azımsansa da- esasen küçümsenmeyecek ve hâlâ -büyük ölçüde- gerçekleştirilmesi arzulan gaye durumundadır. Bir Allah'a inananlar; hayat, adalet, hürriyet, uhuvvet uğrunda çalışmak suretiyle kendi dinlerinin dünyada önemli bir rol oynayabileceğini gösterebilirler. Bu yönde, müspet çalışma neticesinde birçok dinî ahlâkî ve sosyal maksatta ortak olduklarını görecektir. Bu ise sonuçta insanlık içinde dinin ağırlığını daha da artırmak suretiyle Hakk'a ve halka hizmet sayılacaktır. (Aydüz, 2011, s.31)

2.6. Kur'ân-I Kerim'de Dinlerarası Diyalogdan Bahsediliyor Mu?

Diyalog, bu asırda ve yakın tarihte ortaya çıkmış, Kur'an-ı Kerim, Hadisler ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatında olmayan bir bid'at değildir. Hatta Kur'an'da zikredilen peygamberlerin hayatlarında da anlatıldığı gibi, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem (a.s.) ile başlamış ve diğer peygamberler ile kavimleri arasında devam etmiştir.

Kur'an-ı Kerim, başından sonuna kadar Cenab-ı Allah'tan yaratıklara, yaratıklarından da Allah'a karşı olan diyalogu göstermektedir. Peygamberler, melekler, hatta şeytan, genel olarak bütün insanlar, bütün Müslümanlar, Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi ümmetler, ayrıca fert olarak bazı insanlar, mesela Firavun gibi azgın din düşmanları bile bu diyalogdan hisselerini almışlardır. Hatta bal arısı gibi bazı hayvanların bile bu hitaptan nasipleri olmuştur. Bu sırdandır ki Yüce Allah, diğer farklı ümmetlere bazen doğrudan doğruya hitap ederek, bazen peygamberleri vasıtasıyla konuşmuş, bazen mü'minlere emir ve yasaklarını bildirmek suretiyle bu diyalogu gerçekleştirmiştir. (Yıldırım, 2005, sayı. 68, s.7)

Diyalog ve hoşgörü açısından Kur'ân'a bakınca, konuyla ilgili birçok ayet bulmak mümkündür. Kur'ân'da bazı özel haller istisna edilecek olursa, hep müsamahayı görürüz. Bir insan kendini biraz zorlayarak ve biraz da dikkatli bir şekilde Kur'ân'ın ayetlerine göz gezdirebilse, hoşgörü, af, diyalog ve bütün insanlara bağrını açma ile ilgili konuya esas teşkil edebilecek birçok ayet bulabilir.⁵ İşte bu konu, İslâm dininin herkesi kucaklayıcı bir yönünü, yani onun evrenselliğini göstermektedir.

2.7. Dinlerarası Diyalog Kur'an-I Kerim'e Zıt Mıdır?

Hayır, tam aksine Dinlerarası diyalogu Kur'an emrediyor diyebiliriz. Kur'an'a bütüncül bakan bir kimse, Kur'an için "âdeta diyalog kitabı" diyebilir. Ama aradan bazı âyetleri cımbızla çeker gibi çeker ve Kur'an'ın diğer âyetlerini -ya bilgisizlikten ya da kasıtlı olarak- görmezden gelerseniz, dinlerarası diyalog Kur'an'a zıt diyebilirsiniz.

2.8. Ehl-i Kitapla Diyalogu Emreden Âyetler Var Mıdır?

Kur'an-ı Kerim, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'e (s.a.s.) evrensel risâlet vazifesini yerine getirirken, hep hoşgörü ve diyalogu esas almasını emretmiş, aynı zamanda, şu ayet-i kerime ile de Kitap Ehl-i ile hangi müşterek paydada buluşulması gerektiğini bildirmiştir (Aydüz, 2011, s.46):

"De ki: "Ey Ehl-i Kitap, sizinle bizim aramızda aynı olan bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım; Allah'ı bırakıp da, kimimiz kimimizi rabler de edinmesin." (Âl-i İmrân, 3/64)

Risâletin Mekke döneminin sonlarında inen şu âyette Ehl-i Kitap ile yapılması emredilen muhavere en ideal bir davranış numunesini sergilemektedir:

"Zulmedenleri hariç, Ehl-i kitap ile en güzel olan şeklin dışında bir tarzda mücadele etmeyin ve onlara şöyle deyin: "Biz, bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim ilâhımız ve sizin ilâhınız birdir (aynı ilâhtır). Biz sadece O'na teslim olmuş kimseleriz." (Ankebut, 29/46)

"Allah, din konusunda sizinle savaşımayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlarla iyi ilişkiler içinde olmanızı ve onlara adaletli davranmanızı yasaklamaz." (Mümtehine, 60/8)

Ne Kur'ân, ne Sünnet, ne de Selef-i Sâlihînin sâfiyâne içtihatları içinde, sevgiye, hoşgörüye ve diyaloga zıt ve bunları yasaklayıcı bir emir, bir tavır yoktur. Zaten herkesin iyiliğini isteyen ve ayırım yapmadan herkesi kurtuluşa davet eden bir dinin başka bir şekilde olması da düşünülemez. (Aydüz, 2011, s.55)

2.9. Kâfirleri, Yahudi Ve Hıristiyanları Dost Ve Sırdaş Edinmenin Âyetleri, Diyaloga Zıt Mıdır?

Müslümanların gayrimüslimleri yani Yahudi ve Hıristiyanları dost ve sırdaş edinmemeleri hususu, Kur'ân-ı Kerim'de yer yer zikredilen ve üzerinde durulan bir konudur:

⁵ Bazıları için bkz. Âl-i İmrân, 3/64; Tâhâ, 20/44; Ankebut, 29/46; Mümtehine, 60/8; Nisâ, 4/36; Teğâbün, 64/14; Câsiye, 45/14.

“Müminler müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa artık Allah’la olan bağıını koparmış demektir. Ancak onlardan gelebilecek bir tehlikeden korunmanız başkadır.” (Âl-i İmrân, 3/28)

“Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları veli edinmeyin. Onlar birbirlerinin velileridir. Sizden kim onları dost edinirse şüphesiz o da onlardandır.” (Mâide, 5/51)

“Ey iman edenler! Sizden olmayanları sırdaş edinmeyin, onlar size kötülük yapmaktan geri durmazlar, sıkıntıya düşmenizi isterler. Onların ağızlarından nefret taşmaktadır; kalplerinin gizlediği ise daha büyüktür.” (Âl-i İmrân, 3/118)

“Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ederlerse, babalarınızı ve kardeşlerinizi bile dost edinmeyin. İçinizden kim onları dost edinirse, işte onlar, zalimlerin ta kendileridir.” (Tövbe, 9/23)

İşte bu zikrettiğimiz âyetler ve daha başka ayetler,⁶ gayrimüslimlerin Müslümanlara ve İslâm’a karşı olan hilelerini tanıma konusunda gayet açık ve net bir şekilde bilgi vererek Müslümanların, gayrimüslimleri dost ve sırdaş edinmelerini yasaklamaktadır. Zîra Kur’ân’da sevgi ve dostluğun ancak; Allah, Resûlü ve mü’minler için beslenmesi (Mâide, 5/55) istenmektedir. Bir Müslüman; ancak Allah için sever ve ancak Allah için buğzeder. Bu sebeple onun kâfirlerle dostluk ve yakınlık kurması, onlara güvenerek hakîkî bir dost gibi sıkı-fıkı ilişkilerde bulunması, (Yazır, 1935, 2/1072, (Âl-i İmrân 118. âyetin tefsiri)) kalbî bir sevgi besleyerek mühim işlerinde onlara danışması ve sırlarını paylaşması yasaklanmıştır. (Kâsımî, 1957, 3/824-825)

Şimdi, bâzılarını zikrettiğimiz bu ve benzeri âyetlerin, dinlerarası diyalog görüşmelerine zıt olup olmadığı konusuna cevap verelim:

“Mü’minler, mü’minleri bırakıp, kâfirleri velî edinmesinler...” (Âl-i İmrân 3/28) âyetinin, Müslümanların o dönemki stratejik durumlarıyla yakın alakası vardır. Müslümanlar o zaman kâfirlerle, özellikle Kureyş müşrikleriyle savaş durumundaydılar. Müslümanların karşısında bir tavır alan Yahudiler de İslâm’ın yok olması için fırsat kolluyordu. İşte bundan dolayı daha kuvvetli durumda olduklarını hissettikleri zaman Allah Rasûlü ile yaptıkları antlaşmayı hemen bozup Mekkeli müşrikleri destekliyorlardı. Müslümanların böyle kimselerle o zaman sıkı-fıkı dost olmaları, kendi askerî sırlarının onların eline geçmesine neden olurdu. İşte böyle aleyhlerine bir sonuç doğuracak durumlarda Müslüman olmayanlarla dost olmaları yasaklanmıştır. (Aydüz, 2011, s.59)

Muhammed Reşit Rıza da bu âyetlerin, Allah Resûlü’nün yaşadığı şartlarla ilişkisi olduğuna değinerek özetle şöyle diyor: “Bu âyetler Müslümanların, diğer toplumlarla kendi faydalarına olacak antlaşmalar yapmalarını yasaklamadığı gibi, savaş halinde oldukları toplumlarla ilişki kurmalarını da yasaklamaz. Hz. Muhammed (s.a.s.), Kureyş Kabilesi ile yaptığı Hudeybiye antlaşmasına göre Mekke civarında oturan Huzâa ve Bekir oğulları isimli iki kabilenin, arzu ettikleri tarafı tutmaları şartını kabul etmişti. Birbirine hasım olan bu iki kabilenin Bekir oğulları Kureyş tarafını tutunca Huzâa kabilesi de Müslümanların yanında yer aldı. Antlaşmanın bütün hükümleri, Huzâa ve Bekir oğulları kabileler için de geçerli idi. Şimdi Hz. Peygamber’in (s.a.s.) aslında müşrik olan Huzâa kabilesiyle ittifak yapması, Müslümanların, gayrimüslim toplumlarla, kendi yararlarına antlaşmalar, aynı zamanda ittifaklar yapabileceklerini gösterir.” (Reşid Rıza, 1953, 3/277-278)

Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.s.), Medine’ye geldiğinde orada yaşayan Yahudilerle yazılı bir antlaşma yapmıştı. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bu antlaşmalarından ve âyetlerin rûhundan anlıyoruz ki, Müslüman yöneticiler, gayrimüslim toplumlarla iyi ilişkiler kurabilirler.

Şunu da iyi bilmek lâzımdır ki ittifaklar, karşılıklı menfaatlere dayanır. Tefsirini yapmakta olduğumuz âyet “Müslüman olmayanlarla antlaşma yapmayın, onlarla diyaloga girmeyin.” demiyor, “Müslümanları bırakıp onları dost tutmayın.” diyor. Zira gayrimüslimlerle antlaşma yapıp iyi geçinmek veya diyalog kurmak başka şey, onları dost tutmak başka şeydir. (Aydüz, 2011, s.60)

Mâide 5/51. “Ey iman edenler! Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin!..” âyeti ise, İslâm’a ve Müslümanlara düşman olan, onlara karşı savaşan Yahudi ve Hristiyanlar hakkında inmiş ve onlarla dost olmamayı, onları velî edinmemeyi emrediyor. (Vâhidî, 1991, s, 198; Suyûtî, 1990, s.92) Bu emir, Müslümanların, kendileriyle savaşmayan Yahudi ve Hristiyanlarla, kâfirlere karşı ittifak yapmalarına mani değildir. Çünkü ittifak başka, sıkı-fıkı dost edinmek başkadır. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.s.), Hudeybiye’de, henüz müşrik olan Kureyş kabilesi ile barış antlaşması ve Medine’ye geldikleri zaman da Yahudilerle antlaşma ve ittifak yapmışlardır.

Allah Resûlü’nün (s.a.s.) bu antlaşma ve ittifakı, âyetin, Müslümanların kendileriyle savaş halinde olmayan gayrimüslimlerle ittifak yapmalarına mani olmadığını gösterir. Bu âyetler, Müslümanlara düşmanlık yapan,

⁶ Nisa 4/139, 140,144; Mâide 5/55-57; Mucâdile 58/22; Mümtehne 60/1-4, 9, 13.

Müslümanlarla bilfiil savaşıyan kimselerle velî olmayı yasaklamaktadır. Çünkü böyle kimseleri velî edinmek, sırların onların ellerine geçmesine yol açar, İslâm toplumuna zarar verir.

Müslümanlarla savaşmayan gayrimüslimlerle, ortak düşmanları olan kimselere karşı ittifak yapılabilir. Fakat dediğimiz gibi ittifak başka şeydir, onları can ciğer dost edinmek başkadır. Bir Müslüman toplum, normal olarak gayrimüslimlerle dost olabilir, fakat bu dostluk, başka Müslümanlara zarar vermemek şartıyla olabilir. Gayrimüslimlerle yapılan bir ittifak, eğer başka Müslümanlara zarar veriyorsa, haliyle bu dostluk haramdır. Hele hele, İslâm düşmanlarıyla işbirliği yapıp Müslümanlara karşı savaşmak kesinlikle haramdır. (Aydüz, 2011, s.61)

Yine bilindiği gibi, Ehl-i kitabın hepsi bir değildir ki, hepsini toptan dost edinmek yasaklanmış olsun:

- “Onların (Kitap ehlinin) hepsi bir değildir. Kitap ehli içinde, gece saatlerinde ayakta duran, secdeye kapanarak Allah’ın âyetlerini okuyan bir topluluk da vardır.” (Âl-i İmrân 3/113),

- “Kitap ehlinde öyleleri var ki, Allah’a, size indirilene ve kendilerine indirilene, Allah’a derinden saygı duyarak inanırlar. Allah’ın âyetlerini az bir değere satmazlar. Onlar var ya, işte onların, Rableri katında mükâfatları vardır. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir.” (Âl-i İmrân, 3/199) Öyleyse dostlukları kesin olarak yasaklananlar kimlerdir denecek olursa, onu da Mumtehine 9’ncü âyet bildirmektedir: “Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaşıyan, sizi yurtlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.” Bu âyet açıklıyor ki, gayrimüslimlerle ilişki kesmenin sebebi, onların kâfir olmaları veya Yahudi ve Hıristiyan olmaları değil, mü’minlere zulüm ve işkence uygulamalarıdır. (Aydüz, 2011, s.63)

2.10. Diyalog, İslâm Düşmanlarıyla Dostluk Mudur?

Dinlerarası diyalog görüşmelerini “yıllarca İslâm’a, Kur’ân’a başkaldırmış, hasmane davranmış insanlarla dostluk kurmak” diye düşünüp değerlendirenler olabilir. Hâlbuki dinlerarası diyalog görüşmeleri, İslâmî bir düşünce ve aynı zamanda bu düşüncenin yaşanmasından ibarettir. Allah Resûlü (s.a.s.), yıllarca kendisine ve ashabına her türlü işkenceyi reva gören Ebû Cehil’i ve onun gibi nicelerini muhatap olarak kabul etmiştir. Öyleyse çeşitli vesilelerle kendileriyle görüşüp, konuşulan bu insanlar -aslında bunların çoğu inancını izhar ediyorlar- yüzünden, İslâmî delillerle te’lif edilemeyecek ağır tenkitler yapmanın doğrusu hiçbir anlamı yoktur. Böyle bir davranış aslında, İslâm’ı tam olarak özümseyememenin bir ifadesi olsa gerek. Hatta dinlerarası diyalog görüşmelerinde bulunan bir kişi, “Bu tavır, bu tarz, bu hareket tarzı benim kendi tavrımdır..” demiş olsa ukalâlık etmiş, İslâm’ın getirmiş olduğu evrensel kuralları kendisine mal etmiş olur. Onun için bir Müslüman, bir ateistle bile karşılaşsa, aynı şekilde davranmak zorundadır. Bu katiyen mümâşât, müdârât veya takiyye sayılmaz. Aksine İslâmî düşünce ve tavrın ortaya konuşudur. (Aydüz, 2011, s.67)

2.11. Kur’ân’da, Yahudi Ve Hıristiyanlar Hakkında Kullanılan Çok Sert İfadelere Rağmen Diyalog Mümkün Müdür?

Kur’ân-ı Kerim’de Hıristiyanlık ve Yahudilik aleyhinde kullanılan ifadelerin çok sert olduğu, dolayısıyla onlarla diyalogun mümkün olup olmayacağı gibi bir soru ve şüphe akla gelebilir. Evet, bu konuya yaklaşırken çok dikkat etmek gerekir. Geçmiş asırlarda, bazı Hıristiyan ve Yahudilerin İslâm dini karşısında gösterdikleri inat ve düşmanlığı ifade için Kur’ân’ın kullandığı ifadeler, her zamanki Yahudi ve Hıristiyanlar hakkında da kullanılacak diye bir şart, bir zorunluluk olamaz. Bu tür ayetlerde sübût-u kat’iye olması gerektiği gibi delâlet-i kat’iye de olmalıdır. Yani, bu ayetlerin Kur’ân’ın ayetleri olduğu konusu kesindir. Fakat o ayetlerin, Kur’ân’ın ilk indiği günden bu yana bütün Yahudi ve Hıristiyan’ı da içine aldığı kesin değildir.

İkinci olarak, Kur’ân’ın bu ifadeleri, o dönemlerdeki Yahudi ve Hıristiyanların, Yahudiliğe ve Hıristiyanlığa getirdikleri yanlış te’vil ve tefsirler ve o yanlış yorumu hayatlarına hayat kılmalarının neticesidir. Daha doğru bir ifadeyle, dîni inanç ve düşünceleri bir düşmanlık vesilesi ve malzemesi yaptıkları için, Kur’ân onları böyle bir üslûpla eleştirmiştir. Yani Kur’ân’ın bu eleştirileri bizzat belli şahıslara değil, o yanlış davranış, yanlış düşünce ve İslâmî hakikatler karşısında inat edip düşmanlık üretme ve kabul edilemeyecek sıfatlara karşıdır. Aslında bu kötü sıfatlara karşı çok daha sert eleştirileri bizzat Tevrat’ta ve aynı şekilde İncil’de de görmek mümkündür.

Kur’ân-ı Kerim bazı ayetlerde Mekkeli kâfirlere ve Ehl-i Kitaba karşı çok sert bir üslup kullanmıştır. Ama O’nun o sert ifade tarzı, aslında belli şahıslardan daha çok, bir kısım çarpık fikirlere ve yanlış düşüncelere karşıdır. Kur’ân-ı Kerim hiç kimseyi ismen (Ebû Leheb hâriç) karşısına alıp hırpalamamıştır. O’nun hırpaladığı, belli kâfir ve mühlitlerden daha çok, onların temsil ettikleri ve o zaman veya daha sonra edecekleri inkârcı düşünceler ve anlayışlardır. Onun için, Kur’ân’a gönül vermiş kişilerin de hiçbir zaman daha farklı bir şekilde davranmaları düşünülemez ve düşünülmemelidir.

Kâfirler Müslümanlarla iyi geçinirlerse, beşerî münasebetler çerçevesinde onlara hediye vermek, maddî olarak yardım yapmak, onların haklarını gözetmek ve onlara karşı insafli, adaletli davranmak men edilmemiş, bilakis övülmüştür. (Bilmen, 1966, 8/3696) Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de zekât verilecek yerlerden birisi de “müellefe-i kulûb”

(Tövbe, 9/60) olarak ifade edilen, yani kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenen gayrimüslim kimselerdir. (Aydüz, 2011, s.69-70)

2.12. Hz. Peygamber, Başka Din Mensuplarıyla Diyalog Yapmış Mıdır?

Hz. Muhammed (s.a.s.), mü'minler için her konuda rehber olduğu gibi, diğer dinler ve onların mensuplarıyla diyalog konusunda da bizim rehberimizdir. Hz. Peygamber (s.a.s.), diğer din mensuplarına karşı, onların bir insan olmaları sebebiyle hep hoşgörü ve sevgi ile muamelede bulunmuştur. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bütün hayatı hep af ve müsamaha yörüngelidir.

Başkalarına karşı hoşgörü ve diyalog, Kur'ân ve Sünnet kaynaklı olduğundan Müslüman'ın tabii ahlâkıdır. Allah Resûlü'nün Medine'ye hicret buyurmalarının ardından Medine'de yaşayan Yahudileri de içine alacak bir şekilde, Medine halkı arasında yaptığı hukûkî ve içtimâî antlaşma gerçekten dikkate değer bir vesîkadır. (Hamîdullah, 2003, 1/190) Günümüzde ne Lahey ve Strasbourg, ne de Helsinki İnsan Hakları Sözleşmeleri, Resûlullah Efendimizin 15 asır önce ortaya koyduğu hukukî ve insanî esaslar seviyesine ulaşamamıştır. O en engin müsamaha insanı (s.a.s.), Medine'de hep Ehl-i Kitap'la iç içe yaşamış, hatta "Müslümanım" dedikleri halde devamlı nifak çıkararak, hemen her zaman ve her yerde temiz vicdanları birbiriyle çatıştırmaya çalışan ifsatçı ruhlarla bile anlaşma noktaları arayıp bulmuş ve onları da müsamaha ile bağrına basmıştır.

Hıristiyanlarla Diyalog

Hz. Muhammed (s.a.s.), Allah Resûlü olarak tebliğe başladığı zaman, ilk önce Mekke'de bazı Hıristiyanlarla karşılaşmıştı. Hatta peygamberliğin başladığı ilk günlerinde, Kendisini ve değerli eşi Hz. Hatice'yi teselli eden Varaka b. Nevfel, İncil'in el yazmalarına sahip bir Hıristiyan'dı. (Buhârî, Bedu'l- Vahy 3)

Hz. Muhammed (s.a.s.) Mekke'de, vahyin gelmediği bazı konularda Mekkeli kâfirlere muhalefet ederek, Ehl-i Kitap'ın hareketlerine uygun hareket etmiştir. (Buhârî, Libâs 70; Müslim, Fedâil 90)

İslâmiyet'in beşiği olan Mekke'de, peygamberliğin başlangıcından itibaren Allah Resûlü'nün (s.a.s.) Hıristiyanlarla münasebeti, dostâne hudutlar içinde başlamıştı. Hz. Peygamber'in Medine'ye Hicretinden önce ilk alaka duyduğu ve Müslümanların hicret etmelerini istediği Hıristiyan ülke, Habeşistan olmuştur. Hz. Muhammed (s.a.s.), Mekke müşriklerinin acımasız işkenceleri ve kışkırtmaları karşısında Mekkeli Müslümanların Hıristiyan ülke Habeşistan'a hicretlerini istemiş ve bu duygularını şu ifadelerle belirtmiştir: "Eğer isterseniz ve elinizden gelirse, Habeşistan'a hicret ve oraya iltica ediniz. Çünkü orayı idare eden kralın topraklarında hiç kimseye zulmedilmez. Orası güvenli ve emin bir yerdir, Allah kolaylaştırıncaya kadar orada kalın." (Hamidullah, 2003, 1/109)

Allah Resûlü'nün bu arzusunun sahabelerinden bir kısmı hemen yerine getirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), Necâşî'ye hitaben yazdığı mektupta O'nu, İslâm'a davet etmiş, amcasının oğlu Ca'fer'i ve beraberindekileri misafir etmesini istenmiştir. (Hamidullah, 1997, s.115; Hamidullah, 2003, 1/297)

Müslüman-Hıristiyan münasebetleri açısından Medine döneminde bir artış görülmektedir. Allah Resûlü (s.a.s.) Medine döneminde, komşu bazı devlet ve kabile reislerini İslâm'a davet etmiştir. (Hamidullah, 2003, 1/308-629)

Hz. Peygamber zamanında Müslüman-Hıristiyan münasebeti yönüyle önemli bir olay da Hıristiyan reislerinden Mısır Mukavkısı'na, (Hamidullah, 1997, s. 94; Hamidullah, 2003, 1/313-324) Heraklius'e, Kisra'ya, Kayser'e ve diğer bazı hükümdarlar ile yöneticilere (Hamîdullah, 2003, 1/308-416) ve Zağatur piskoposuna yazdığı İslâm'a davet mektuplarıdır. (Hamîdullah, 1997, s.128-129)

Hz. Muhammed (s.a.s.), Kur'ân'ın mesajını sadece Ehl-i Kitap'a ulaştırmakla kalmamış aynı zamanda O (s.a.s.), bir Mecusi olan Fars kralı Kisra'ya da bir mektup yazarak O'nu İslâm'a davet etmiştir. (Hamîdullah, 1997, s. 156; Hamîdullah, 2003, 1/357)

Yahudilerle Diyalog

Yahudiler ile girişilmiş ilk doğrudan ilişkiler Allah Resûlü'nün 622'de Medine'ye gelişiyle başlamıştır. İslâm devletinin ilk merkezi olan Medine'de, Arap ve Yahudi kabileleri birlikte yaşıyordu ve şehir devleti denebilecek bir idare şekli henüz mevcut değildi. Hz. Muhammed (s.a.s.), Muhacir Müslümanlarla, Medîneli Arap ve Yahudiler arasında, karşılıklı hak ve sorumlulukları tanzim edecek teşebbüslerde bulundu. Adliye, eğitim, mâlî işler, askerlik gibi konularda toplumu teşkilatlandırmak gerekiyordu. İşte bu mecburiyetlerdir ki, Peygamberimiz (s.a.s.), Medine eşrafını toplayıp şehir devleti nizamnamesi meydana getirmiştir. Zamanımıza kadar gelen bu yazılı metin, aynı zamanda dünya tarihinde bir devletin ortaya koyduğu ilk anayasa olma özelliği taşır. 50 civarında maddeden meydana gelen bu yazılı vesikanın birçok yerinde Yahudiler cemaati ele alınmakta, Medîneli ve Muhacir Müslümanların onlarla meydana getirdikleri birliğe, işbu yazılı metnin 2 ve 25'nci maddelerinde "ümme" adı verilmekte; mesela, 25'nci maddesinde, Yahudilere ve müttetiklerine tam bir din özgürlüğü tanındığı ifade edilmektedir. Farklı ırk ve

inançta olan kimselerin tek bir idare altında bir araya gelebileceklerinin en güzel örneklerinden birisini işte bu Medine şehir devleti teşkil ediyor olsa gerektir. (Aydüz, 2011, s.84)

2.13. Dinlerarası Diyalog Ne Zaman Başlamıştır?

Batı Katolikliğinin, özellikle II. Vatikan Konsili'nden (1962-1965) sonra başlatmış olduğu Dinlerarası Diyalog teşebbüsünü, aslında 15 asır önce İslâm başlatmıştır. Asırlar boyunca İslâm Dini'nin bayraktarlığını yapmış olan bütün İslâm devletleri ve özellikle de Türk-İslâm devletleri, İslâm'ın temeldeki bu dinî hoşgörüsünü, diğer dinlere karşı tavırlarının bir hareket noktası yapmışlardır. Batıda tarih boyunca idare edilen halklar, kralın dininde görülmek mecburiyetinde kalırken, Türk-İslâm dünyasında ise daima çokluk içinde birlikte hayat sürmek prensibi kabul edilmiştir. Bu dinî tutumun esas temelleri ise Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet ile atılmıştır. (Aydın, 2005, s.81-93)

Tarihte Müslümanların dinlerarası diyaloga katkıları, göz ardı edilemeyecek kadar çok olmuştur. Bunda Kur'ân-ı Kerim'in diğer din mensuplarından bahsetmesinin mühim tesiri vardır; nitekim Kur'ân sadece Müslümanlara hitap etmez, aynı zamanda İsrailoğulları,⁷ Mecusiler,⁸ Sâbiiler⁹ ve Hıristiyanlar¹⁰ gibi diğer dinlere mensup kişilerden de bahseder. Zaten İslâm Dini, tecrit edilmiş bir ortamda ortaya çıkıp yayılmamış, tam tersine daha ilk yıllarda müşrikler, Hıristiyanlar, Yahudiler ve daha sonraları Mecusiler, hatta Hindular ve Budistlerle de aynı ortamlarda bulunmuştur. İslâm, evrensel bir din olarak Müslümanlara “ötekilerle” ilişkilerinde daima uyum ve “insanca yaşamayı” emretmiştir. Zaten ilk Müslümanların çoğunluğu, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) örnek diyalogu vesilesiyle önceki dinlerini bırakıp “hidâyete erişmiş” insanlardır. (Sarıkcıoğlu, 2002, s.444-445)

Asrımızda, İbrâhîmî kökenli bu üç din (İslâm, Hıristiyanlık ve Yahudilik) arasında diyalog arayışı önce Hıristiyanlar tarafından dile getirilmiştir. Zira iki bin yıllık tarihi müddetince Hıristiyanlık; Yahûdilik ve Müslümanlığa göre daha fazla iç ihtilâflarla çalkalandığı ve bu sebeple büyük bölünmeler ve sıkıntılar yaşadığından uzun asırlar boyunca kendi içinde bir diyalog arayışına girme gereğini duymuştur.

Yahudilikte ise tarihî sebeplerle ortaya çıkmış bulunan içe kapanıklığın sürmekte olduğu gözlenmektedir. Yahudiler “Mev'ûd (vadedilmiş) topraklar” hülyasını gerçekleştirmek gayesiyle giriştiği yayılma politikasını bir kenara bırakarak, geçmişin ezikliğini üzerinden atıp öteki dinlerle ve özellikle de Müslümanlarla diyalog konusunda pek istekli davranmamaktadır. (Sarıkcıoğlu, 2002, s.444-445)

2.14. Dinlerarası Diyaloga İhtiyaç Var mıdır Ve Diyalogun Gayesi Nedir?

Küreselleşen ve hızla küçülüp bir köy haline gelen dünyamızda, herkesle beraber bir arada hayat sürmenin zorunlu olduğuna ve bu konunun önümüzdeki yılların en mühim meselelerinden biri olacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. Bu sebeple de, çok daha fazla hoşgörü ve diyaloga bu süreç hızlandırılmalı ve geleceğe hem millet olarak, hem de devlet olarak muhakkak hazırlanmalıdır. (Aydüz, 2011, s.196)

Asrımızdaki gelişmeler için bu şekildeki teşebbüsler normal görülebilir. Çünkü insanlar bugün, eski devirlere oranla, birbirleriyle daha yakın ticarî, siyasî, askerî, dinî ve kültürel ilişkiler içerisindedirler. Bu münasebetlerin doğru bir şekilde yürütülmesi; tabii ki karşılıklı hoşgörü ve iyi niyete bağlıdır. 21. yüzyılda, hemen hemen her dinin hâkimiyet alanında olduğu gibi, Müslümanların hâkim olduğu yerlerde Hıristiyanların, Hıristiyanların hâkim olduğu yerlerde Müslüman halkların bulunması da; karşılıklı olarak her iki tarafın birbiriyle iyi ilişkiler içerisine girmesini mecburi kılmaktadır. (Küçük, 2005, s.45-59)

Diyalog, hem inançlar konusunda yanlış anlamaları tashih etme, hem de evrensel barışı yakalamak için bir ihtiyaçtır. İnanç alanında yanlış anlama ve kasıtlı olarak yanlış anlatmalara bir örnek verecek olursak; Hıristiyan Dünyasında yerleştirilmeye çalışılan ve toplumların birbirleriyle sulhunu önleme gayesini güden çok zararlı bir önyargı vardır. Bu önyargı da şudur: “Kâ'be'nin bir Arap panteonu (tapınağı) olduğunu, Araplar'ın İslâm'dan önce 360 puta taptıklarını, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) diğerlerini ortadan kaldırarak sadece en azametli bâtil tanrıya -hâşâ- ibadet etmeyi sürdürdüğünü, Allah denen o en azametli bâtil tanrının (hâşâ), Hıristiyanlarla ortak olmadığını ileri süren uğursuz ve son yıllarda özellikle üretilmiş bir önyargı ve iftiradır. Kökeninde Hıristiyanlık da olmayan, özellikle bazı Amerikan çevrelerinde yayılmaya gayret edilen ve oradan da Avrupa kıtasına aktarılmaya çalışılan bu görüşe Batı'da maalesef çok rastlanır. Diyalogun birinci çeşidi; inançlar sahasında bu gibi zararlı ön yargılar imalini önlemektir.

Diyalogun bir diğer amacı ve hedefi de: “*Silm*”e, evrensel barışa, esenliğe girmektir. (Hatemi, 1998, s. 179-183.)

Dinlerarası Diyalogdan söz açıldığında, bu deyimın manası çok daha geniştir; o yalnızca bir fikir tartışması değildir; bununla birlikte, özellikle, farklı dinlere mensup kişiler arasındaki ilişkiler ve en geniş anlamında yani, her alandaki

⁷ Mesela: Bakara Süresi, 2/40-86, 93, 100, 122, 246-251. Mâide Süresi, 5/13-14; A'raf Süresi, 7/138-141.

⁸ Hac Süresi, 22/17.

⁹ Bakara Süresi, 2/62; Mâide Süresi, 5/72; Hac Süresi, 22/17.

¹⁰ Mesela: Bakara Süresi, 2/62; Mâide Süresi, 5/15, 85-88.

(ahlâkî, mânevî, sosyal alanlardaki ve dünyada sulhun sağlanması alanındaki pratik işbirliği ilişkileri örneği) ilişkiler söz konusu olur. İslâm, Hıristiyan ve Yahudi ilişkileri durumunda söz konusu olan işbirliği tek Allah'a inanç ve aynı ahlakî ilkelere sahip olunması, insanlar ve milletler arasında sulhun sağlanması idealini gerçekleştirmek için gayret sarf etmek temeli üzerine kuruludur. Dolayısıyla, akademik müzakerelerden çok daha fazla, bunları dışlamaksızın, pratik plandaki bir ortak faaliyet de söz konusu olur. (Jakob, 1998, s. 185-191)

Dinlerarası Diyalog neticesinde şu problemlere çare aranıp bulunabilir:

İnsan hayatını tehdit eden her şey; mesela terör, savaşlar, sömürü, açlık, gelir dağılımlarındaki eşitsizlikler, soykırım, çocuk düşürme, tedavi edilemeyen hastaların öldürülüp öldürülmemesi, intihar, fizikî işkenceler, psikolojik zorlamalar, hür insanları köleleştirme, sürgün, zina, fuhuş, insan ticareti, zor çalışma şartları vb.

Binlerce yıl devam eden tarih tablosuna baktığımızda, farklı din ve inançlara mensup kişiler arası sıcak ve soğuk savaşların insanlığa felaketler ve büyük acılar, nefret ve düşmanlık dışında bir şey getirmedeği kanaati her geçen gün daha da kuvvetlenmektedir. Bu konudaki en büyük sebep de o insanların birbirlerini iyi tanımamalarıdır. Küçülen dünyamızda insanların barış içinde ve dostça yaşayabilme yollarının başında birbirlerini tam olarak tanımaları ve diyalog halinde bulunmaları ihtiyacı kendini göstermektedir. Aynı odada yaşasalar bile, birbirleriyle konuşmayan kişilerin birbirlerini tanımaları, dost olmaları haliyle beklenemez. İnsanlar karşılıklı diyalog, yani konuşmalarla birbirlerinin duygu ve düşüncelerini tam olarak anladıkları zaman aralarında gönül köprüleri kurulur. Müşterek sorunlarını birlikte halletme eğilimleri belirir. Evet, inanç ve vicdana bağlı ahlakî değerleri yok edici akımlara karşı çok daha güçlü koruyabilmek için, yeni neslin daha iyi yetişmesine destek olabilmek, savaşlara son verip dünya barışını sağlayabilmek, gençliği tehdit eden alkol, uyuşturucu ve gayri meşru ilişkiler şeklinde tezahür eden fuhuş önleyebilmek ve dünyanın dört bir tarafında açlıktan ölen insanlara yardım edebilmek için vb., inanan insanların güç birliği yapmasına ihtiyaç vardır. Eğer dinler iyiliği, ahlâk-ı haseneyi, huzuru, adaletli olmayı tavsiye ediyorlarsa, aynı hedefte bir araya gelip güçlerini birleştirmelerinden, sorunlarına birlikte çözüm yolları arayıp bulmalarından daha tabii ne olabilir? (Aydüz, 2011, s.17)

2.15. Bir Müslümanın Diğer Din Mensupları İle Diyalogda Dikkat Etmesi Gereken Konular Nelerdir?

Bir Müslüman'ın, diğer dinlerin mensuplarıyla diyalog içinde olmasının elbette ki bir ölçüsü olmalıdır. Müslüman, ayağını İslâmî disiplinlere bağlılık içinde sağlam basıyorsa, diğer bir ifadeyle bir ayağı (Mevlâna'nın ifadesiyle) dinî zemine muhkem basıyorsa, bu diyaloglar faydalıdır. Fakat insanın hayatı Kur'ân-Sünnet merkezli değilse, bu takdirde –Allah korusun- kaymalar olabilir.

Diyalog halinde bulunduğumuz insanlarla, müşterek yanlarımızı arttırmamız ve onlar üzerinde konuşmamız gerekir. Hatta konuştuğumuz, görüştüğümüz bu insanlar, Yahudi, Hıristiyan veya bir başkası, kim olursa olsun, yine bu düşünce ile hareket edilmeli ve bizi birbirimizden ayıracak konular söz konusu edilmeden, ortak hususlar üzerinde durulmalı ve ortak yanlar araştırılmalıdır. Meselâ, Allah ve âhiret konularında anlaşamadığımız insanlara Hz. Peygamber'i anlatmanın bir mânâsı yoktur. Evet, Hz. Muhammed (s.a.s.) olmadan bir hayatı düşünemeyiz, ama gerektiğinde O'nun hatırına susmasını ve zamanlamayı ona göre yapmayı da bilmeliyiz.

Kur'ân-ı Kerim, Kitap Ehli'ne çağrıda bulunurken: “*Ey kitap ehli! Aramızda müşterek olan bir kelimeye gelin*” der. Nedir o kelime? “*Allah'tan başkasına ibadet yapmayalım.*” Zira gerçek hürriyet, ancak Allah'tan başkalarına kulluk yapmaktan kurtulmakla mümkün olur. Allah'a gerçek kul olan bir kişi, başkalarına kul olmaktan –Allah'ın izniyle- kurtulur. İşte gelin sizinle bu konu üzerinde birleşip bütünleşelim. Kur'ân devamla, “*Allah'ı bırakıp da, bazılarımız bazılarımızı Rab edinmesin*” (Âl-i İmran, 3/64) diyor. Bu mesajda “Muhammedün Resulullah” yoktur. Ancak bu, “Muhammed Allah'ın Resülü'dür” denmese de olur demek değildir. Yani ilk etapta Allah'ın varlığı ve birliğinde, O'na şirk koşmamada, O'na ibâdetle birleşelim, bundan sonra sırada iman edilmesi gereken diğer meseleler var demektir. Nasıl ki, daha önce tatmadığı bir yemeği birisine ikram ederken, önce bir kaşık verir tattırırız, hoşuna giderse devamını veririz. Aynen onun gibi, başka dinden olan bir kimseye de önce Allah inancını anlatırız. Eğer kabul ederse, daha sonra da iman edilmesi gereken diğer meseleleri.

Diyalogda öncelikli konulara önem ve öncelik verilmelidir: Mesela, dinlerdeki ahlâkî değerler üzerinde birlik sağlama daha kolay görünmektedir. Bunlar da:

- Her iki din için de, dünya insanlar içindir. İnsan hayatına saygı gerekir.
- Kürtajı, intiharı, gönüllü ölümü ret, yeniden dirilmeyi beklemek dinlerin ortak değerleridir.
- Anne ve çocukları koruma, yıkılan ailelere yardımcı olma konularında birlikte çalışılabilir.
- Diyalogun merkezini fakirliğe, bilgisizliğe, adaletsizliğe, sosyal ıstıraplara ve dengesizliklere, savaşlara karşı iş birliğine çekmeli; insan haklarının, refahın adaletin yaygınlaştırılması için yardımlaşma öne çıkarılmalıdır

- Globalleşen dünyamızda barış ve mutluluğu yakalayabilme yolunun “global ahlâkın” ortaya konmasıyla gerçekleşeceği; dolayısıyla diyalog çalışmalarının evrensel ahlâkı yakalamaya yönelik olması gerekir. (Aydüz, 2011, s.225)

2.16. “Dinlerarası Diyalog” Tabiri, Diğer Muharref Dinleri De Hak Din Yerine Koyma Manasına Geldiği İçin Böyle Demek Doğru Değildir?

Bu itirazda bulunanlar, “Allah katında hak din, İslâm’dır.” (Âl-i İmrân, 3/19) âyetine muhâlefet edildiği kanaatini taşıyorlar. Yani tek hak din İslâm’dır, onun dışındaki dinler hak din olmadıkları veya tahrif edildikleri için onlara “Din” demek doğru değildir. Dolayısıyla, “Dinlerarası Diyalog” tabiriyle, o muharref dinler de hak din yerine konulmuş oluyor, onun için de bu kullanım doğru değildir! diyorlar.

Bu itirazda bulunanlar, “din” kelimesinin sadece ve sadece “hak din” manasına kullanıldığını zannederek hataya düşüyorlar. Çünkü “din” kelimesi, hak din için kullanıldığı gibi, bâtıl din, muharref din vs. bütün dinler için kullanılıyor. Mesela, İlahiyat Fakültelerinde “Dinler Târîhi” dersi okutuluyor, dinler târihi profesörleri var. Bu derslerde, tek tanrılı dinlerden tutun da, ilkel kabile dinlerine kadar her türlü dinî inanç, “din” olarak isimlendiriliyor ve kimse buna itiraz etmiyor. Yani kimse, bu bâtıl ve muharref dinlere din demek suretiyle onları hak din yerine koyuyorsunuz diyerek itiraz etmiyor. “Dinler Târîhi” profesörleri bu terimi yanlış kullanıyorlar ve bâtıl dinlere de “Din” demek suretiyle hata yapıyorlar denilebilir. Hâlbuki Kur’ân-ı Kerim, kâfirlerin dine de “din” diyor: “O halde sizin dininiz size, benim dinim bana!” (Kâfirûn, 109/6)

Yüce Allah, kâfirlerin/müşriklerin dinine din diyorsa, dinlerarası diyalog yaptığımız Yahudi ve Hıristiyanların dinine “din” demenin hiçbir mahsuru yoktur ve o dinleri hak din kabul etme manasına da gelmez.

2.17. Dinlerarası Diyalog, Her Müslümanın Kabul Etmesi Gereken Dinî Bir Vazife Midir?

Dinlerarası diyalog; “İslâm’ın beş şartından altıncısı, imanın altı esasından yedincisidir ve her bir Müslüman diyalog yapmakla mükelleftir.” diye bir hüküm yoktur. Dinlerarası diyalogu faydalı görüp yapanların kesinlikle böyle bir iddiaları yoktur. Onun için isteyen faydalı görüp kabul eder ve yapar, istemeyen de kabul etmez. Yapanlar, yapmayanları “niçin yapmıyorsunuz” diye, kabul etmeyenler de “niçin diyalog yapıyorsunuz.” diye tenkit etmemelidir. Hatta bazıları bu hususta daha da ileri gidip, dinlerarası diyalog yapanları “ihânet”le suçlamaktadır. Eğer dinlerarası diyalog yapanlarda, ihânetle ilgili açık ve kesin bir şey görmedilerse, haram olan sû-i zanda ve giyibette bulunup böyle demeleri, bir Müslüman için doğru bir davranış değildir.

2.18. Biz Hz. Musa ve Hz. İsa’ya İnanıyoruz, Ama Onlar Hz. Muhammed’e İnanmıyorlar, Öyleyse Biz Onlarla Diyalog Yapmayı?

Diyalog görüşmelerinde, kendileriyle diyalog yaptığımız Yahudi ve Hıristiyanlara hitaben: “Biz bir Müslüman olarak, kendi peygamberimize inandığımız gibi, sizin peygamberleriniz Hz. Musa ve Hz. İsa’ya da inanıyoruz. Siz bizim peygamberimiz Hz. Muhammed’e niye inanmıyorsunuz?” şeklindeki bir soru yanlıştır. Çünkü dinlerarası diyalog görüşmeleri, bir birleşme ve bütünleşme toplantıları değil, diyalog toplantılarıdır. Evet, bu diyalog toplantıları Müslümanlar arasındaki bir sohbet değil, bu değişik dinlere mensup kişiler arasındaki bir diyalogdur. Bu birlikteliklerde, bazı hususlara özellikle tarafların birbirini kıracak ve üzecek konulara hiç girilmemeli, tam tersine müştereklerde diyalog kurulmalı, ortak konularda bir arada olunmalıdır. (Öktem, 1998, s.163-164)

2.19 “Yahudi Ve Hıristiyanlar, Siz Onlara Tâbi Olmadıkça Sizden Râzı Olmazlar.” Âyetine Göre Diyalog Boşuna Yapılıyor!?

Dinlerarası Diyaloga karşı çıkan bazı kimseler, “Ne Yahudiler ne de Hıristiyanlar, sen onların dinlerine tâbi olmadıkça asla senden râzı olmazlar.” (Bakara, 2/120) âyetinden hareketle, diyalog görüşmelerinin fayda vermeyeceğini söylüyorlar.

Öncelikle şunu söyleyelim ki, Dinlerarası Diyalog, Yahudi ve Hıristiyanları râzı etmek için yapılmıyor. Onlar râzı olur veya olmaz, biz bu görüşmelerle, kendi dinimizi birinci elden ve en doğru bir şekilde anlatma fırsatı elde ediyoruz. Fakat kendi dinimizi doğru bir şekilde anlatabilmek için öncelikle onlarla diyaloga girmemiz ve sabırla onları dinlememiz gerekmektedir. Ayrıca diyalog, sadece Yahudi ve Hıristiyanlarla yapılmıyor. Her din ve her kültüre mensup insanlarla, hatta herhangi bir dine bağlı olmayan ateistlerle de yapılıyor.

2.20. Dinlerarası Diyalog Neticesinde Müslüman Olan Var mı?

Dinlerarası Diyalogun birinci hedefi ve gayesi, insanları Müslüman yapmak değildir. O ayrı bir iştir ve ona “İrşat ve Tebliğ” denilir. Diyalogda ise yapılan iş, adı üzerinde farklı din ve kültür mensuplarıyla diyalogdur. Günümüzde diyalogun hedeflerinde birisi de, “İslam terör dinidir, Müslümanlar teröristtir” diye bilinen yanlış algıyı, birinci elden ve en doğru bir şekilde anlatmak ve düzeltmektir. Neticede farklı dinlere mensup olan kişiler Müslüman olur veya

olmaz, bu onların karar vereceği bir iştir. Fakat şunu kesin bir şekilde söyleyebiliriz ki, diyalog neticesinde birçok insan “biz İslâm’ı böyle bilmiyorduk, eğer İslâm, sizin anlattığımız şekilde ise, o hak dindir.” diyenler olduğu gibi, gerçekten Müslüman olanlar da vardır.

2.21. Dinlerarası Diyalog Neticesinde Müslümanlardan Başka Dine Geçen Var Mı?

Diyalog neticesinde Müslüman olan kişiler olduğu gibi, binde bir, belki milyonda bir başka dinlere geçen Müslümanlar elbette ki olabilir. Çünkü öz memleketini terk edecek kadar dinine bağlı olan Ubeydullah b. Cahş, Habeşistan’da irtidat ederek Hıristiyanlığa girmişti. (İbn Sa’d, 3/89)

2.22. Dinlerarası Diyalog Yapacak Müslümanların Eğitim Seviyesi Ne Olmalıdır?

İlâhiyat Fakültelerinde hizmet veren bazı meslektaşlarımız, Dinlerarası Diyalog yapacak kişilerin, dini çok iyi bilen, ayrıca birkaç dil bilen kişiler olması gerektiğini söylüyorlar. Sebebini açıklarken de; Yahudi ve Hıristiyanlardan diyalog toplantılarına katılan kişilerin, çok özel yetiştirildiklerini ve çok donanımlı olduklarını belirtiyorlar. Evet, bu meslektaşlarımız doğru söylüyorlar, biz de bu temenniye katılıyoruz. Keşke diyalog toplantılarına katılan kişiler böyle donanımlı ve özel yetiştirilmiş kişiler olsalar. Ama bu vasıflardaki kişiler yetişinceye kadar, az çok dini ve muhatabının dilini bilen, dinini doğru bir şekilde anlatma gayreti içinde olan Müslümanlar, ellerinden geldiği kadarıyla diyalog yapabilirler.

2.23. “Dinlerarası Diyalog, Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetlerinin Yayılmasına Ve Gençlerin Hıristiyan Olmasına Sebep Oluyor Mu?”

Dinlerarası diyalog faaliyetlerinin, Türkiye’de misyonerlik faaliyetlerinin yayılmasına ve gençlerin Hıristiyan olmalarına sebep olduğunu iddia edenler, aslında ne misyonerliği ve ne de misyonerliğin tarihini biliyorlar. Çünkü bazı araştırmacılara göre Hıristiyan misyonerliği aslında Pavlus ile başlamakla (Kuzgun, 1984, s. 68vd) beraber günümüzdeki manası ile Hıristiyan dünyasında gizli ve açık bütün hedefleri tam olarak tespit edilmiş hakiki Hıristiyan misyonerliği Haçlı seferlerinden sonra ortaya çıkmıştır. (Erdem, 1999, s.10) Türkiye’de ise hemen hemen ilk misyoner hareketi, 1701’de Sivas’ta Ermeni Mekhitar ile başlamıştır. (Tümer, Küçük, 1997, s.419)

Misyonerlik ve Türkiye’de çok az sayıdaki gencin Hıristiyan olması; dinlerarası diyalog görüşmelerinin neticesi olamaz. Çünkü Türkiye’deki dinlerarası diyalog görüşmeleri bundan sadece birkaç sene önce başlamış olmasına rağmen, misyonerliğin tarihi –zikrettiğimiz üzere- çok daha eski tarihlere dayanmaktadır. Dinlerarası diyalog görüşmeleri sonucunda misyonerlik faaliyetlerinin arttığını ve çok sayıda Müslüman gencin Hıristiyan olduğunu iddia edenlerin ellerinde resmî ve gayri resmî ciddi bir veri de yoktur. Bu boş iddiadan başka bir şey değildir.

2.24. Dinlerarası Diyalogu Kabul Etmeyenler Niçin Kabul Etmiyorlar?

Büyük bir çoğunluk “kıskançlık”larından dolayı kabul etmiyorlar. Yani dinlerarası diyalog yapılacaksa onu biz yapmalıyız veya diyalog görüşmeleri sonunda birilerine gösterilen saygı ve sevgi neden bize gösterilmiyor diyorlar. Yani, dinlerarası diyalog yapan kimseler, her dinden, her medeniyet ve kültürden insanlar tarafından seviliyor ve kendilerine saygı duyuluyor. İşte bunu çekemeyenler, kıskananlar dinlerarası diyaloga karşı çıkıyorlar.

Bazıları da diyalog faaliyetlerinde bir rantın/menfaatin olduğunu zannediyorlar. Hâlbuki diyalog, sadece belli bir kişi, belli bir kurum veya özel kuruluşların tekelinde olan bir şey değildir. Dolayısıyla isteyen herkes diyalog yapabilir ve varsa bu ranttan istifade edebilir! Dinlerarası diyalogda bir rant olmadığı gibi bu iş aslında çok zor, masraflı ve ciddi fedakârlık isteyen bir iştir. Ayrıca diyaloga karşı çıkan bazı kimseler, gerek Türkiye’de, gerekse dünyada barış ve kardeşlik isteyemeyen, kavga ve gürültüden medet uman kimselerdir.

Kanaatimize göre diğer bir sebep de “câhillik”tir. Baştan beri dinlerarası diyalogun ne olduğunu gayesini, faydalarını, Kur’ân ve sünnetteki yerini ve önemini anlattık. Bunları bilmeyenler, ayrıca öğrenmek de istemeyenler, körü körüne bir taassup ile karşı çıkıyorlar.

3. SONUÇ

Kur’ân-ı Kerim âyetlerinin emrettiği, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ve O’ndan sonraki mü’minlerin hayatlarında uyguladığı diğer din mensuplarıyla diyalogları, bugünkü Müslümanların da uygulaması gereken ciddi bir iştir. Kendileriyle diyaloga girdiğimiz kimseler İslâm’a girmiyorlar diye diyalogdan vazgeçmek doğru değildir. Çünkü dinlerarası diyalog görüşmeleri sonucunda böyle bir şey olmasa bile, o insanlarla arada dostluğun meydana gelmesi de büyük bir kârdır. Ayrıca, birileri tenkit ediyor diye de diyalog çalışmalarından vazgeçmek isabetli bir hareket değildir.

Diyalog görüşmeleri aslında uzun vadeli çalışmalardır. Onun için aceleci davranıp, ciddi bir şey olmuyor, bunun bir faydası yok diyerek hemen bu işten vazgeçilmemeli ve sabırla devam edilmelidir. Çünkü herhangi bir dine mensup

kişilerle, hiçbir dine mensup olmayan kimselerin güçlerini, kavga ve düşmanlıkta kullanacaklarına, böyle müspet işlerde harcamaları tabii ki daha faydalıdır.

Diyalog görüşmeleri sonucunda, “bize saygı gösteren diğer din mensuplarına, onlar bize saygı gösterdiği için biz de onlara saygı gösterelim” demek, aslında doğru değildir. Zira biz Müslümanlar, dinimizin bir emri olarak herkese saygılı oluruz. Eğer biz bir Müslüman olarak, bugün, yarın herkese dinimizin bir gereği olarak saygılı davranırsak, yarın veya daha sonrasında büyük ihtimal diğer din mensupları da haliyle bize karşı saygılı davranacaklardır. Böylece sadece din mensupları arasında değil aynı zamanda bütün dünyada barış meydana gelecektir. Bundan da elbette ki, neticede sadece dindarlar değil, dünyada yaşayan bütün insanlar istifade edeceklerdir.

İlâhî ve evrensel bir dini tebliğ ve temsil eden kimseler, Hıristiyan, Yahudi veya başka din mensuplarıyla, hatta Allah’a inanmayan ateistlerle bile diyaloga girmeli ve katiyyen onlara sert davranmamalıdır. Çünkü gelecekte uzaklar çok daha yakın olacak ve dünya küreselleşerek, adeta bir köy haline gelecektir. Onun için Hıristiyan, Yahudi, Budist ve ateist ayırt etmeden her kesimden insanla ilgilenmek ve onlarla bir diyalog ve anlaşma zemini araştırmak şimdiden kaçınılmaz görünmektedir.

Dinlerarası diyalogdan uzak durmak, dindarlara büyük bir sorumluluk ve vebal yükler. Siyasilerin, savaşlarla insanlığın geleceğini kana ve gözyaşına boğmak maksadıyla, insanlar arası diyaloga değil savaşa ve çatışmaya yönelik, *medeniyetler çatışması* gibi teoriler ürettiği bir dünyada, dindarlar, bugün çok zayıf bir ışık da olsa, fakat gelecek yıllarda aydınlığın ve sulhun hâkim olmasına yönelik bu çeşit gayretlere destek vermelidirler. Eğer diyalogun alt yapısını oluşturmaz ve gerekli önlemleri almazlarsa, o zaman Hungtington’un insanlığın geleceği adına korkunç teorisi, meşruluk kazanmış olur.

Dinlerarası veya din mensupları arası diyalog, herkese saygı, herkesi kendi konumunda kabul etme düşüncesi ve bunun yaşama intikal ettirilmesi, aslında bu asırda ortaya çıkmış yeni bir şey (bid’at) değildir. Çünkü İslâm dini ta başta, hoşgörü, diğer din mensuplarıyla diyalog, herkese saygı, herkesi kendi konumunda olduğu gibi kabul etme düşüncesi ve bunun yaşama intikalini, müntesiplerinin omuzlarına bir görev ve vecibe olarak yüklemiştir. Dolayısıyla bunu ve bu süreci hiç kimse reddedemez ve hiç kimse de bunu kendine mal edemez. Evet o, hiç kimsenin kendi şefkatinin ve merhametinin ürünü değildir. Aksine o, İslam’ın şefkati ve merhametidir.

KAYNAKÇA

1. Aydın, M, (1998), *Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu*, İBB, İstanbul.
2. Aydın, M. S., (2005) “Hz. Muhammed Devrinde Müslüman-Hıristiyan Münasebetlerine Bir bakış”, *Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri*, İstanbul.
3. Aydıöz, D, (2011), *Tarih Boyunca Dinlerarası Diyalog*, İstanbul.
4. Bilmen, Ö N, (1966), *Kur’ân-ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul.
5. Buhârî, (trs), *Sahîhu Buhârî*, İstanbul.
6. Ebû Yusuf, Y. b. İ, (1973), *Kitâbu'l-Harâc*, (trc. Ali Özek), İstanbul.
7. Erdem, M, (1999), “Misyonerlik ve Kırgızistanda Misyoner Faaliyetleri”, *Dini Araştırmalar*, 1/3, Ankara.
8. Fayda, M, (2007), Ömer, *DİA*, cilt 34, İstanbul.
9. Firuzanfer, B, (1985), *Mevlana Celaleddin*, (çev. Feridun Nafiz Uzlu) Önsöz.
10. Hamîdullah, M, (1997), *el- Vesaiku's- Siyasiyye*, (trcm. Vecdi Akyüz,) İstanbul 1997.
11. *-İslâm Peygamberi*, (2003), (trcm. Sâlih Tuğ,) Ankara.
12. Hans K, (1995), Karl-Joseph Kuschel, *Evrensel Bir Ahlaka Doğru*, (trcm. Nevzat Y. Aşkoğlu), Ankara.
13. Harman, Ö. F, (1998) “İslâm ve Diğer Dinler”, *Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul.
14. *-Polemik Değil Diyalog*, (2006) İstanbul.
15. Hatemi, H, (1998), “Müslümanların Diyaloga Girmelerinin Şartları ve Amacı”, *Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul.
16. İbn Sa’d, E. M. A. b. M., (trs), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut.
17. Jakob, X, (1998), “Ahlak, İnsan Hakları ve Diyalog”, *Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul.

18. Karlığa, B, (1998), *Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu*, (Açılış Konuşması), İstanbul Büyük Şehir Belediyesi, İstanbul.
19. Kâsımî, M. C, (1957), *Mehâsinü 't- Te 'vîl*, Şam.
20. Kuzgun, Ş, (1984), “Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerliğinin Doğuşu”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
21. Küçük, A, (2005), -“Müslüman-Hıristiyan Diyaloguna Genel Bir Bakış”, *Asrımızda Müslüman-Hıristiyan Münasebetleri*, İstanbul.
22. Mâverdî, (trs), *el-Ahkâmu 's- Sultâniyye*, Kâhira.
23. Müslim, (1955), *Sahîhu Müslim*, İstanbul.
24. Öktem, N, (1998), *Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu*, İBB, İstanbul.
25. Reşid Rıza, M, (1953), *Tefsîru 'l- Menâr*, Kâhire.
26. Sâbık, S, (1977), *Fıkhu 's- Sünne*, Beyrut.
27. Sarıkçıoğlu, E, (2002), *Başlangıcından Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta.
28. Söylemez, M. M, (2010), İlk Dönem İslam Toplumunda Gayrimüslimlerin Yeri: Haklar ve Hoşgörü, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, İstanbul.
29. Suyûtî, (1990), *Lübabu 'n- Nukûl fî Esbâbi 'n- Nüzûl*, Beyrut.
30. Tümer, G, Küçük, A, (1997), *Dinler Tarihi*, Ankara.
31. Vâhidî, (1991), *Esbâbu'n- Nüzûl*, ed-Demmâm.
32. Yazır, E. H., (1935), *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul.
33. Yıldırım, S, (2004), “Dinler Ve Barış Sempozyumundan Geriye Kalan”, *Yeni Ümit*, sayı.64, s.6-10, İstanbul.
34. “Kur'ân-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitapla Diyalog”, (2005), *Yeni Ümit*, sayı. 68, s.7, İstanbul.